

Dit magazine is een uitgave van het bisdom Breda. Het verschijnt als kwartaalblad. Een individueel postabonnement is mogelijk tegen betaling van een bijdrage voor de verzend- en administratiekosten. Het blad is gratis.

Stuur voor een postabonnement voor 2007 een e-mail naar: magazine@bisdombreda.nl en maak ten minste € 7,50 over op girorekening 1066316 t.n.v. Uitgeverij bisdom Breda, o.v.v. postabonnement magazine, postbus 90.189, 4800 RN Breda. Of bel T 076 5223444. Nummers worden toegestuurd na ontvangst van uw betaling.

Redactie

Monique van Delft,
Peter Hoefnagels,
Hans de Jong,
Frank van der Linden,
Daphne van Roosendaal
(hoofredacteur).

Beeld/fotografie

P. de Bie (p. 6), A. Backer /
STOP AIDS NOW (p. 6)
Luz Piedad Lopez / Frederick
Franck, Sint Franciscus met
vogels, 1998 (p. 24)
Overig: Brainstorm & Concept
en bisdom Breda

Adres redactie

E magazine@bisdombreda.nl
T 076 5223444
F 076 5216244
Postbus 90189
4800 RN Breda

Advertentieverkoop

Acta Uitgeversorganisatie
E info@actauitgevers.nl
T 0475 463465
Postbus 7160
6050 AD Maasbracht

Vormgeving en druk

Brainstorm & Concept, Breda

Issn nummer: 1874-0480

Grensoverschrijdend op weg <i>De bedevaarten van Made</i>	4
Tijdelijk bisschop Muskens	6
De bisschop: een veelzijdige bruggenbouwer	8
Bisschop Ernst	9
Bisschop Muskens	10
Bisschop Van den Hende	11
Hij is zijn intenties trouw gebleven	12
Rond onze bisschop...	14
Een rechtvaardig loon voor de boer <i>Bisschop Muskens en de landbouw</i>	16
Dubbeljubileum <i>Met bisschop Dobbelaar</i>	18
Pasen in Goes	20
'Handboek' voor de bisschop <i>Interview bisschop Van den Hende</i>	22
Laatste levensfase <i>Bisschop Muskens</i>	24
DVD 12,5 jaar bisschop Muskens	25
Van harte	26
Kerk in de steigers	26

12,5 jaar bisschop Muskens

Op zaterdag 26 mei viert bisschop Muskens zijn 12,5-jarig jubileum als bisschop van Breda. De bisschop is herder, priester en leraar. Elke bisschop geeft dat vorm in zijn eigen tijd. En elke tijd heeft zijn eigen noden. Noden waarvoor bisschop Muskens zich sterk heeft ingezet en die we met name noemen zijn: armoede, daklozen, problemen in de zorg en vrouwenhandel. Tijdens de viering van het jubileum van de bisschop is de collecte bestemd voor het Bisschop Muskens Fonds. Dit fonds dient ter ondersteuning van diocesane activiteiten op het gebied van kerk en samenleving. Graag brengen we ook bij u het fonds onder de aandacht (zie hiervoor p. 25).

Grensoverschrijdend op weg De bedevaarten van Made

Made heeft het druk gehad de laatste jaren. Er is samen met de geloofsgemeenschappen in Terheijden, Wagenberg en Hooge Zwaluwe hard gewerkt aan de verdere samenwerking na de fusie in 2003 tot de ene Vijf Heiligen parochie. Maar in en rond Made kunnen ze meer. Waar ze daar ook goed in zijn? Op bedevaart gaan met z'n honderdvijftigen! De bedevaarten zijn gemeenschapopbouwend, voorbij de grenzen van de oude parochies.

Al naar zoveel plekken gingen ze. Zoals naar Maastricht, waar ze in het begin van de jaren negentig meededen met de Heiligdomsvaart. En natuurlijk werd er naar Rome afgereisd in 2002, toen mensen vanuit alle delen van het bisdom bij gelegenheid van het 150-jarig jubileum gezamenlijk optrokken naar de graven van Petrus en Paulus.

In 2005 hebben ze het opnieuw groots aangepakt: naar dé West-Europese Mariabedevaartplaats bij uitstek, Lourdes, en vervolgens naar het verre Noordwesten van Spanje, naar Santiago de Compostela. In deze laatste plaats bevindt zich het graf van Jacobus de Meerdere, wat het einddoel is van menige pelgrim die er te voet of op de fiets heen trekt.

De aanleiding van deze laatste bedevaart met drie bussen uit Made was de pelgrimstocht van hun

eigen diaken, Ad van Kuijck tijdens zijn sabbatperiode. Zelf liep hij de traditionele 'camino', eerst over de Pyreneeën en daarna westwaarts richting Galicië, samen met zijn zus Adriëne. De parochianen en zij troffen elkaar na zes weken in Compostela, in de daar gebruikelijke regen, maar met de zon in de harten.

Ver van huis

Welke betekenis hebben de bedevaarten in de geloofsgemeenschappen van de Vijf Heiligen parochie en in het bijzonder in die van de H. Bernardus in Made? Vol verve vertelt Ad van Kuijck: "De betekenis voor onze geloofsgemeenschappen is enorm." En: "Je merkt steeds weer opnieuw dat de mensen er naar uitzien, wanneer eenmaal de plannen gemaakt zijn.

En als ze eindelijk onderweg zijn, zie en hoor je dat ze echt op pad zijn met de bedevaartplaats als doel van hun reis. Ze houden ervan om op geregelde tijden samen te bidden en kijken uit naar de religieuze samenkomsten ver van huis, maar met de eigen voorganger."

De gezamenlijke en bisdombrede bedevaart naar Rome in 2002 was voor bisschop Muskens een belangrijk hoogtepunt. Van 1978 tot 1994 toen hij bisschop van Breda werd, was bisschop Muskens rector van het Nederlands college in Rome.

Een gezamenlijke weg

Hij vertelt hoe het religieuze aspect van het samen op bedevaart zijn doorwerkt: "De sacramentaliteit van het op weg zijn en van de ontmoetingen is op deze tochten geen loos begrip en wordt door ieder op een eigen wijze ingevuld en ervaren. Neem nou bijvoorbeeld de kaarsenprocessie in Lourdes. Allemaal zijn ze intens geraakt door de lichtjes in de duisternis en de Franse liederen die er gezongen werden. Maar sommigen bleven het liefst aan de kant om het licht voorbij te zien trekken en anderen wensten niets liever dan in de mensenstroom mee op te trekken, het licht in de hand..." Het is schitterend dat deze mensen er echt een gezamenlijke tocht van maken. Ze zijn samen op weg, oud en jong, hulpbehoevend of gezond. Daarbij helpen ze onderweg elkaar. In zijn herinneringsboekje *Bon Camino* heeft hij een tekst opgenomen van Jan de Jongh, dat in Made het parochiële pelgrimsgebed is geworden. "Leven is op weg zijn," luidt de eerste zin.

Grenzen overschrijden

De bedevaartreizen van de parochianen uit Made en omstreken zijn heel groepsbindend en juist dat werkt door naar de geloofsgemeenschappen, later. Het op bedevaart zijn is sterk gemeenschapopbouwend: mensen zoeken elkaar op, houden zorg voor elkaar en maken nieuwe plannen, de grenzen van hun oude parochies overschrijdend. "Onbekend maakt onbemind, maar na zó'n reis..." Van Kuijck maakt een veel betekenisvol gebaar en besluit met: "De bewoners van de kleine dorpen in

onze grote parochie nemen die verbroedering mee naar huis en ook op deze wijze werkt de bedevaart heel-makend."

Op bedevaart zijn roept blijkbaar van alles wakker bij hen die reizen en daarbij samen optrekken naar hun doel. De reis haalt je uit je gewone dagelijkse doen en geeft je samen met je reisgenoten een plek in de mensenstroom, op weg naar morgen, naar elkaar en naar wie we God noemen. Voor de nabije toekomst liggen in Made alweer nieuwe plannen klaar. Dit jaar nog, ...een bedevaart naar Taizé, midden in het Bourgondische land. En er zijn nu al heel veel parochianen in en rondom de geloofsgemeenschap van de H. Bernardus die daar reikhalzend naar uitzien. Goeie reis alvast...

Ad Rouwendal
Pastoraal werker in Etten-Leur

Camino

*Leven is op weg zijn,
bergen beklimmen,
waden door rivieren,
bloemen plukken bij maanlicht,
dwalen door eenzaamheden en woestijnen,
een kaars branden tegen de storm,
oplopen met de anderen of hen dragen,
brood delen en vieren in de nacht.*

*Leven is pelgrimeren,
een tijdlang werken aan de weg,
een brug bouwen over het water,
rovers en duivels verjagen,
waken en bidden met zieken,
doden begraven bij de kapel.*

*Maar nooit raken de pelgrims thuis:
'vreemdelingen' vestigen zich niet.
Wanneer zij eindelijk aankomen,
weten ze wat ze vermoeden:
de weg is het doel.*

Tijdlijn bisschop Muskens

26 november 1994 Bisschops-wijding van Martinus Muskens. Bisschop Muskens houdt zijn eerste preek. Hij gaat in op de collegialiteit in het bestuur van het bisdom en de betekenis van de interreligieuze dialoog, op dat moment de dialoog met moslims. Later komen bij hem ook de hindoes en boeddhisten in het vizier.

Mei 1995 Bisschop Muskens bezoekt met bisschop Van Luyn van Rotterdam de Acht Meidag. De verhouding tussen de Acht Mei Beweging en de bisschoppen wordt op dat moment getekend door grote spanningen. Bisschop Muskens zet zich in voor de bevordering van de dialoog tussen de verschillende stromingen binnen de kerk.

September 1995 Pleidooi voor instelling Grote Verzoendag voor joden, christenen en moslims. Herhaaldelijk pleit bisschop Muskens voor het loslaten van tweede Pinksterdag als feestdag en de erkenning van het Offerfeest als feestdag, waardoor moslims zich thuis kunnen voelen in ons land.

9 november 1995 Altaarwijding in Friezenkerk door paus Johannes Paulus II. De Friezenkerk, die door bisschop Muskens is herontdekt, heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de versterking van de band tussen Nederland en Rome.

Mei 1996 Toespraak bij de Acht Mei Beweging. Dit is de eerste keer dat een residerend bisschop de beweging toespreekt. De toespraak deed overigens binnen de kringen van de Acht Mei Beweging veel stof opwaaien. De bisschop uit zich kritisch over een aantal opvattingen en praktijken van de Acht Mei Beweging, zoals de Christologie en de liturgie.

Zomer 1996 Bezoek manifestatie van het anti-armoedeplatform De Arme Kant van Nederland. Bisschop Muskens wordt zich ervan bewust dat de regering geen oog heeft voor de problemen van armoede en uitsluiting in Nederland. Niemand van de regering wil het manifest van de Arme Kant in Nederland in ontvangst nemen.

Najaar 1996 Bisschop Muskens mengt zich actief in discussies rond armoede. In het VPRO-programma Veldpost doet hij zijn befaamde uitspraak over het broodje: "Als je zo arm bent dat je niet meer kunt leven, mag je een brood weghalen uit de winkel." De bisschop wordt een nationale bekendheid, maar belangrijker: niemand kan meer om de armoede in Nederland heen.

1997-1999 Reorganisatie van het bisdom. Bisschop Muskens past het bestuur van het bisdom aan aan de eisen van de tijd. De dekenale structuur wordt bijgesteld, diensten geïntegreerd en het aantal commissies verminderd.

Juni 1997 Publicatie van Elk mens heeft een naam. Bisschop Muskens schrijft dit boek met Arjan Broers. In dit boek verdiept hij zijn pleidooi voor een sociaal Europa.

Aswoensdag 1998 Kruispunt toont een reportage waarin bisschop Muskens een dag optrekt met zwervers in Amsterdam. De bisschop schuwt sensationele activiteiten niet. De zwervers vinden wel dat hij een erg mooie slaapzak heeft.

Voorjaar 1998 Uitzending catechetische serie 'Zo ken ik iemand' (de bekende 'man met de hoed' gaat met mensen op reportage). Bisschop Muskens besteedt aandacht aan de pre-catechese. Door deze serie vraagt hij aandacht voor de centrale elementen van het katholieke geloof.

Februari 1999 Bisschop Muskens mengt zich in de discussie over de rol van de kerk in de strijd tegen aids. Hij bekommert zich zeer om de aids-problematiek. In de late zomer van 2006 maakt hij een reis naar Oeganda, waarin hij indringend geconfronteerd wordt met de gevolgen van aids.

Voorjaar 1999 Vrijwilligerswerk in verzorgingstehuis. Bisschop Muskens protesteert tegen de 'vermarkting' van de zorg en roept mensen op om in verzorgingshuizen vrijwilligerswerk te doen. Zelf geeft hij het goede voorbeeld.

Mei - juni 1999 Twee herseninfarcten (woensdag voor Hemelvaart de eerste). Na het eerste herseninfarct gaat bisschop Muskens onverdroten door met werken. Zaterdag na Hemelvaart wijdt hij Bert Mom, pastoraal werker te Roosendaal, tot diaken.

Najaar 1999 Revalidatie. De bisschop verblijft in de Sint Maartenskliniek in Nijmegen. Hij realiseert zich dieper dan ooit de betekenis van de Psalmen. Op 4 november wijdt hij drie mannen tot priester (Bert Mom, Bert Grootaers en Paul Heye).

Maart 2000 Publicatie 'Midden in het leven.' Dit boek is een samenstelling van artikelen en lezingen uit voorgaande jaren.

5 januari 2001 De Antoniuskerk in het centrum van Breda wordt weer in gebruik genomen als kathedraal. De bisschop pleit ervoor dat het bisdom midden in het leven, in het centrum van de samenleving staat. In dit streven past de verplaatsing van de kathedraal van de Michaëlkerk in Breda-Oost naar het centrum.

31 maart 2001 Start activiteiten jubileum bisdom. Bisschop Muskens heeft als voornemen in het kader van het bisdomjubileum van 2003 een diocesane synode te houden. Dit wordt hem door het Vaticaan ontraden. Hij besluit tot een bisdombrede bezinning op het 'Geloof van ons doopsel'.

16 juni 2002 Viering veertigjarig priesterfeest op de Grote Markt in Breda. Tegelijkertijd viert vader Abraham zijn veertigjarig huwelijk. De bisschop stelt een teken om te laten zien dat priesterschap en huwelijk elkaar aanvullende roepingen zijn.

Oktober 2002 Bedevaart bisdom naar Rome. De viering van de eucharistie op het hoogaltaar van de Sint Pieter vormt het hoogtepunt van het episcopaat van bisschop Muskens. De bedevaart versterkt de saamhorigheid binnen het bisdom.

Mei 2003 Jubileumviering. Het bisdom Breda is het enige bisdom dat in 2003 écht 150 jaar bestaat. In mei vinden in de drie basilieken van het bisdom jubileumvieringen plaats. Het hoogtepunt is in Bergen op Zoom waar op 24 mei de theologie van de vrijwilliger wordt gepresenteerd.

November 2004 Bij gelegenheid van zijn tienjarig bisschopsfeest publiceert bisschop Muskens zijn autobiografie Wees niet bang.

April 2005 Opening van het gerenoveerde bisschopshuis. Dit vormt de afsluiting van de groot-scheepse renovatie van het bisdom. Vanaf nu zijn alle diocesane diensten in één pand gevestigd, in het hart van de samenleving.

December 2005 Kerstmaaltijd met imams.

Mei 2006 De restauratie van de kathedraal is voltooid. De kathedraal beschikt nu over een mooie ontmoetingsruimte, naast de kathedraal gelegen.

September 2006 De komst van bisschop-coadjutor Van den Hende. Bisschop Muskens kent mgr. Van den Hende uit zijn Romeinse tijd toen beiden in het Nederlands College woonden en betrokken waren bij de gemeenschap rond de Friezenkerk.

26 november 2006 Wijding bisschop-coadjutor Van den Hende in de Antoniuskathedraal.

30 maart 2007 Presentatie Opmaat tot eeuwigheid. De bisschop maakt bekend dat hij de laatste periode van zijn aardse leven zal doorbrengen in een monastieke context van soberheid, stilte en gebed. Hij zal zich aansluiten bij de Paulus-gemeenschap in Teteringen.

De bisschop: een veelzijdige bruggenbouwer

bisschop
Ernst

Verkondiger van het geloof. Zo typeert het Tweede Vaticaans Concilie de voornaamste taak van een bisschop. Daarnaast is hij herder en vader van de armen. Veertig jaar geleden bogen de kerkvaders zich over het bisschopsambt. Ze formuleerden een stevig pakket aan verantwoordelijkheden dat nog steeds actueel is.

De taken van de bisschop worden gevat onder drie noemers. De bisschop is leraar, hij is priester en hij is herder.

Leraar

Bisschoppen moeten getuigen van Christus bij alle mensen, zo lezen we in decreet over de bisschoppen *Christus Dominus* uit 1965. Catechese, verkondiging en onderricht: aan kinderen en aan de opgroeiende jeugd, zowel aan volwassenen als aan jongeren. Hij mag daarbij het gebruik van media en moderne communicatiemiddelen zeker niet mijden.

Priester

De bisschop heeft de volheid van het wijdingssacrament ontvangen. Hij is diaken, priester én bisschop. Hij is verantwoordelijk voor het doorgeven van de sacramentele tekenen in zijn bisdom. In zijn priesterlijke taak gaat hij voor in

gebed, viert hij de eucharistie en verricht hij wijdingen. Hij dient het vormsel toe waardoor de christen zijn doop voltooit. Bijzondere aandacht heeft hij voor roepingen tot het priesterschap.

Herder

De bisschop staat als vader en goede herder ten dienste van het geloof en welzijn van de gelovigen. Hij spoort hen aan actief mee te werken aan de opbouw van de Kerk: lichaam van Christus. Als herder bestuurt hij zijn diocees. Hij doet dit met open aandacht en met bijzondere zorg voor de zwakken en de armen. De bisschop is bruggenbouwer, die de eenheid, de communio, in zijn eigen diocees en met de wereldkerk waarborgt.

Als opvolger van de apostelen getuigt hij van de ene Heer, opdat uiteindelijk allen zullen wandelen "in alle goedheid, gerechtigheid en waarheid" (Ef. 5,9).

Peter Hoefnagels

Uw voornaamste opdracht?

Mijn voorganger, Gerardus de Vet, heeft een kerk van de uitnodiging voorgestaan. Hij had in zijn pastorale praktijk gezien, dat veel mensen de kerk als dwang hadden ervaren. Ik heb getracht dit beleid van een uitnodigende kerk voort te zetten.

Uw eigen stijl als bisschop?

In mijn bestuurlijk werk heb ik me steeds laten voeden door de pastorale ontmoetingen met mensen en hun vragen op het gebied van geloof en leven van alledag.

Uw grootste voldoening?

Naast de priester kwamen er de pastoraal werker en de pastoraal werkster. Zo ook de diaken en de kerkelijke vrijwilliger. Zij brengen hun eigen levensachtergrond mee. Dat is nog steeds een verrijking. Vooral dat vrouwen midden in het kerkelijk leven zijn komen te staan.

En verder?

We hebben ons bisdom kunnen vrijwaren van de polarisatie in de kerk die zich manifesteerde na het landelijk pastoraal concilie, dat eind jaren '60 plaatsvond. Ik heb me altijd ingezet voor goede verhoudingen. Wellicht ligt het ook aan de aard van de bevolking in ons bisdom, dat relativerende.

Bent u veranderd?

Het geloof aangereikt door mijn ouders is mijn basis gebleven; praktiserende katholieken met respect voor eigen, gewetensvolle keuzes.

De keuze van uw wapenspreuk?

"Mij is het leven in Christus" van mgr. Hopmans sprak mij aan. In het verlengde koos ik "Christus, gisteren en vandaag" uit de Hebreeënbrief. In Christus geloven en aan mensen nabij zijn. Ik beleef het in het bijzonder iedere keer wanneer ik eucharistie vier.

bisschop
Muskens

bisschop
Van den Hende

Uw voornaamste opdracht?

Ik zie het als een van de voornaamste taken de eenheid binnen de kerkelijke gemeenschap te bevorderen en de kerk een humaniserende rol in de Nederlandse samenleving te laten spelen. Daarom heb ik in het bijzonder aandacht gevraagd voor de armoede, de daklozen, de problemen in de zorg en de vrouwenhandel.

Uw eigen stijl als bisschop?

Vertrouwen en niet te veel controleren. Ik koos van meet af aan voor een collegiale stijl van leidinggeven waarbinnen ik mijn medewerkers alle vertrouwen gaf. Alleen indien het nodig was, greep ik in.

Uw grootste voldoening?

Dat was de Romebedevaart in 2002. Het was een geweldige ervaring om met mensen uit alle hoeken van het bisdom, van Made tot Oostburg, een week op pad te zijn om ons geloof te vieren bij de graven van de apostelen Petrus en Paulus. De band met de

apostelen is wezenlijk voor ons geloof. We spreken niet voor niets over de apostolische geloofsbelijdenis.

En verder?

Ik ga graag naar de parochies om met de gelovigen daar eucharistie te vieren. Ik put daar altijd kracht uit.

Bent u veranderd?

Mijn geloof heeft zich tijdens mijn jaren als bisschop verdiept. Ik ben ziek geweest. In die tijd leerde ik de Psalmen met grotere intensiteit bidden. De Psalmen hebben een grote zeggingskracht voor mensen in nood.

De keuze van uw wapenspreuk?

Deze luidt 'Shalom'. Dit betekent vrede. In dit ideaal herkennen alle godsdiensten zich. Ik zie het als mijn opdracht het vreedzaam samenleven van verschillende godsdiensten en culturen in ons land te bevorderen. Daarnaast wil het ook zeggen dat mensen in vrede met zichzelf moeten leven.

Uw voornaamste opdracht?

Dat is het geloof in Christus metterdaad verkondigen en het delen en beleven met de mensen van nu in het bisdom van Breda, in verbondenheid met de wereldkerk.

Uw eigen stijl als bisschop?

Ik ga als nieuwe bisschop vooral het bisdom in, heel concreet op bezoek in parochies en religieuze gemeenschappen voor ontmoetingen met pastorale beroepskrachten en vrijwilligers, gesprekken met jongeren én ouderen. Ik ben vóór alles bisschop van het bisdom Breda.

Uw grootste voldoening?

Dat is dat ik zo vertrouwd ben gemaakt en geraakt met het bisdom van Breda, dat zich uitstrekt in West-Brabant en Zeeland. Na de eerste intensieve weken van kennismaking zijn er ook daarna steeds opnieuw talloze gelegenheden geweest voor bezoeken, gesprekken en ontmoetingen en ook om samen te bidden en ons geloof te vieren.

Bent u veranderd?

De tijd dat ik in Breda ben als bisschop-coadjutor naast bisschop Muskens is nog maar kort. Pas sinds 2 november woon ik daadwerkelijk in Breda. Ik voel mij al doende steeds meer concreet betrokken op het wel en wee van het bisdom.

De keuze van uw wapenspreuk?

Sine timore serviamus Illi, 'dat wij Hem dienen zonder vrees', wordt wereldwijd elke ochtend gebeden als vast onderdeel van het kerkelijk getijdengebed. In mijn gebed sluit ik me aan bij die biddende gemeenschap.

God dienen zonder vrees is niet zozeer een kwestie van flink zijn, maar van vertrouwen hebben. De woorden komen uit het evangelie van Lucas, waar Zacharias Johannes de Doper bezingt als wegbereider van Christus. Hij verwijst naar Christus in het licht van Gods plan van liefde voor mensen. Ik ben bij het doopsel naar hem vernoemd en voel me verbonden met Johannes, omdat ik, zoals hij, wil wijzen naar de persoon van Jezus.

“Hij is zijn intenties trouw gebleven”

Bisschop Muskens hield bij zijn wijding in 1994 een preek die bij velen nog in het geheugen gegrift staat. De interreligieuze dialoog werd er in aangekondigd en de wijze waarop hij bisschop wilde zijn. Een gesprek met vertegenwoordigers van de moslimgemeenschap in Roosendaal en oud-deken van dekenaat De Baronie, Simon Kuyten, die bisschop Muskens vanaf het begin van zijn episcopaat meemaakte.

In zijn eerste preek als bisschop gingen zijn gedachten uit naar de oudtestamentische personen Abraham en Mozes. Hij noemde bisschop Ernst een ‘nieuwe Abraham’, die net als de bijbelse Abraham de moed had tijdgebonden vormgevingen van het geloof te verlaten en met zijn volk een ongewisse toekomst tegemoet te gaan. Abraham is de vader van alle gelovigen. Bisschop Muskens riep ook op tot samenwerking met alle andere zonen en dochters van Abraham om zijn ideaal van vrede (shalom) dichterbij te brengen. Niet alleen christenen maar ook joden en islamieten kennen dit begrip. Mozes was voor de bisschop de man van het gedeelde leiderschap. Naast zijn broeder Aäron droegen ook vele anderen verantwoordelijkheid voor het volk Israël.

Wat is de impact geweest van deze programmatistische redevoering? Zowel de moslims uit Roosendaal als emeritusdeken Kuyten geven antwoord na de toespraak nauwkeurig gelezen te hebben.

Kuyten werkte vele jaren nauw met bisschop Muskens samen. Hij was van 1988 tot 2007 deken, eerst van Oosterhout en later achtereenvolgens van de dekenaten Het Markiezaat en De Baronie. Hij maakte zo deel uit van de deken-kapittelvergadering en de bisdomraad. “Ik herinner me bisschop Muskens als een man van geloof. Hij werkt vanuit een diep geloof in God, in Jezus de Christus en de Geest van God. Hij weet zich nauw verbonden met de traditie van de kerk. Hij kent deze goed. Bisschop Muskens is onvoorwaardelijk trouw

gebleven aan de kerk ook al heeft hij het er soms moeilijk mee gehad.”

“Hij werkt vanuit een diep geloof.”

De moslims in Roosendaal staan iets verder van bisschop Muskens af. Imam Charif Slimani, Mohammed Benkhelifa en Omar Omhaouech zitten samen met Fons Burm, voorheen pastoor in de Roosendaalse Emmaüsparochie, in het leslokaal van de Marokkaanse moskee in Roosendaal bij elkaar. Mohammed Benkhelifa is voorzitter van het Marokkaans moskeebestuur, Omar Omhaouech bekleedde die functie voor hem. “We hebben wel van hem gehoord,” zegt Omar, “maar we hebben de bisschop nooit ontmoet. We hebben in de krant over hem gelezen. Moslims kennen geen bisschop of paus. Er zijn wel contacten tussen imams en pastoors, kerken en moskeeën.” Ze zijn geraakt door zijn toespraak. “De wapenspreuk van de bisschop luidt: ‘Shalom’,” zegt imam Slimani. “Dit is joods. Het Arabische woord voor vrede is: ‘Salam’. Vrede is een belangrijk begrip in onze godsdienst. Het is een van de heilige namen van God. We eindigen elk gebed met een vredeswens. Als we elkaar begroeten wensen we elkaar vrede toe.” “Moslims en christenen hebben veel gemeen,” vervolgt Benkhelifa. “We geloven allemaal in God en we hebben dezelfde visie op de samenleving. Twee weken geleden las ik dat in Nederland relatief veel mensen er wel eens aan denken om zelfmoord te plegen. Ik denk dat godsdiensten deze mensen kunnen helpen. In Nederland is geloof naar de

kant geschoven. Godsdienst kan een rol spelen bij de verbetering van de relatie tussen ouders en kinderen, bij de verzoening tussen burens. We hebben meer gemeen met christenen dan met niet-gelovigen. Door de geschiedenis is er een kloof tussen ons gegroeid, maar iemand met een andere godsdienst is ons meer nabij dan iemand zonder geloof.”

“Vrede is een van de heilige namen van God.”

De imam hoopt dat de Nederlanders door hun ontmoeting met moslims zelf godsdienstiger worden. “Als zij zien hoe wij ons geloof beleven, keren ze misschien terug naar hun eigen religieuze wortels.” Benkhelifa meent dat de voorwaarden voor dialoog momenteel beter zijn dan een aantal

jaar geleden. “Er zijn meer mensen in onze gemeenschap dan veertig jaar geleden die Nederlands spreken. Onze jongeren zijn goed opgeleid.”

Kuyten ziet in de wil tot dialoog een centrale karaktertrek van de bestuursstijl van bisschop Muskens. “Hij luisterde naar anderen, durfde te delegeren, maar greep in als het naar zijn mening fout ging. Hij geloofde in gedeeld leiderschap. Daarin was hij een volgeling van Mozes. Als geen ander voelde hij aan wat er in kerk en samenleving leefde. Als hij met een thematiek bezig was, bracht hij die in binnen de bisdomraad. Hij bestookte ons dan met zijn thematieken en vroeg wat wij ervan dachten.”

“Zo maakte hij ons deelgenoot van de inhoud van zijn boeken. Hij sprak met ons over de armoede, maar in het begin ook over de noodzaak van huisliturgie. Samen keken we of we zijn ideeën naar het beleid konden vertalen. Als hij herkenning vond, ging hij onvoorwaardelijk door. Soms verstilde de bisschop. Hij keerde in zichzelf en liep dan piekerend rond door het huis.”

“Hij heeft het programma dat hij in zijn eerste preek ontvouwde zeker gerealiseerd.”

Kuyten karakteriseert bisschop Muskens ook als een man van projecten. “Hij kan heel intensief met één thema bezig zijn. Daarin is hij verrassend origineel. Het beste voorbeeld vind ik de Romereis. Ik zat naast hem in de bisdomraad. Ineens boog hij zich naar me toe en vroeg: ‘Ga je mee naar Rome?’ ‘Hoezo,’ zei ik. Bisschop Muskens antwoordde: ‘We gaan een diocesane bedevaart organiseren.’ Voor mij was dit een verrassing. De Romereis is het hoogtepunt van zijn episcopaat geweest. Achteraf gezien zeg ik dat hij het programma, dat hij in zijn eerste preek ontvouwde, zeker gerealiseerd heeft. Bisschop Muskens is aan zijn intenties trouw gebleven.”

Hans de Jong

Rond onze bisschop...

God, wij danken U voor elkaar,
wij die samen uw Kerk vormen.
Help ons om liefdevol in uw Kerk te leven,
in heel haar diversiteit, grootheid en zwakheid.

Leer ons de Kerk niet te bouwen als een door ons ontworpen project,
maar te laten groeien onder de zon van uw voorzienigheid,
want het is geen Kerk van stenen,
maar van gelovigen, bijeen in uw Geest.

God, we proberen uw Kerk klaar te maken voor de toekomst,
mogen wij frisse wind voelen en kracht vinden die nodig zijn
om vandaag en straks het evangelie te verkondigen.

Wij bidden U om verbondenheid,
help ons verdeeldheid te voorkomen
en vooroordelen en bittere beschouwingen te vermijden.

Help ons rond onze bisschop de eenheid van uw Kerk
te versterken in de duizend gezichten van Uw volk.

(Uit: Jubileumgebed, bisdom Breda)

Rond onze bisschop...

Een rechtvaardig loon voor de boer

Bisschop Muskens en de landbouw

De 'boerenbisschop' wordt hij in een krantenartikel genoemd. Spraakmakend was bisschop Muskens altijd en op vele gebieden. Ook zijn pleidooien voor het welzijn van de boeren bleven niet onopgemerkt. Vanaf het begin van zijn leven als bisschop van Breda hadden de problemen in de landbouw zijn volle aandacht.

Toen Tiny Muskens in 1994 na een verblijf van 25 jaar in Brabant terugkeerde, trof hij een landschap aan dat aan het verstenen was. Zoals hij het in zijn levensverhaal *Wees* niet bang verwoordt. "Voorheen open terreinen worden nu gedomineerd door huizen, fabrieken, terminals en hoogbouw." Als boerenzoon uit Elshout kende hij het weidse Brabantse landschap en hij was zich bewust van de waarde hiervan. "Elshout, dat was een kostbaar stukje aarde. We waren er trots op om boer te zijn en wisten dat we op goede grond stonden."

Vader Muskens was een ondernemend man. Hij breidde zijn bedrijf uit, was een van de eersten die door ruilverkaveling zijn kleine versnipperde lapjes grond tot een efficiënt geheel maakte en bouwde op die grond een nieuwe boerderij.

Grote bewondering had hij voor pastoor Willem van Kessel uit Zevenbergen. Deze heerom van Tiny Muskens was adviseur van de NCB. Hij pleitte voor sociale veranderingen en stimuleerde de boeren om lokale Boerenleenbanken op te richten. Zo verschaften ze zich het kapitaal waarmee ze hun bedrijven konden verbeteren en uitbreiden. Mensen als Van Kessel zorgden voor de emancipatie van de boeren. "Zo'n priester wil ik ook worden", dacht de kleine Tiny Muskens.

Zo'n priester als zijn heerom, die de boeren opzocht om hen te adviseren, werd hij niet. Maar zodra hij in Nederland was teruggekeerd, ging hij zich bezighouden met de veranderingen die zich in de landbouw hadden voorgedaan. Hij wist uit de eerste hand wat de gevolgen zijn van de Europese landbouwpolitiek. En de problemen kwamen voor

hem heel dichtbij toen de kinderen van zijn broer Jan, die de boerderij van zijn vader had overgenomen, besloten om het bedrijf niet over te nemen. Ze zagen er geen toekomst in. "Daarmee is een einde gekomen aan een familietraditie van vier eeuwen. Sinds mensenheugenis is onze familie verbonden geweest met de boerengrond rond Elshout, maar mijn broer is de laatste in die lijn", constateert hij. Maar zijn betrokkenheid bij de problemen in de landbouw komt niet voort uit nostalgie, al betreurt hij het verloren gaan van de schoonheid van het cultuurlandschap dat de boeren mede in stand houden en ook de teloorgang van de familietraditie is niet de reden waarom hij zich laat horen in kwesties rond de landbouw.

"De inkomens van landbouwers zijn duidelijk te laag. Zij verdienen een rechtvaardige prijs voor hun product. Een rechtvaardige prijs dient aan een aantal voorwaarden te voldoen. Allereerst moet deze kostendekkend zijn. De boer moet zijn machines en zaaigoed kunnen betalen. Zijn arbeid moet op een reële wijze beloond worden. Daarnaast moeten boeren en hun gezinnen van de opbrengsten van hun bedrijf kunnen leven en eventueel sparen." Een rechtvaardige prijs: het lijkt zo vanzelfsprekend maar dat is het niet. Een liter water kost in de supermarkt meer dan een liter melk. Daardoor gaan de bedrijven die hij in zijn jeugd heeft zien opbouwen, nu over de kop. Het harde werken van de boeren wordt door de politiek beantwoord met te lage prijzen en een veelheid aan eisen waar ze niet aan kunnen voldoen. Wie het nog wel wil volhouden, gaat gebukt onder torenhoge schulden. "Al die veranderingen hebben zware consequenties voor de mensen. Er heerst soms een verschrikkelijke problematiek in die gezinnen.

We moeten daar als kerk aanwezig zijn." Dit komt tot uiting in het diaconale werk in het bisdom. Het industriepastoraat werd verbreed tot arbeidspastoraat en ging zich bezighouden met de problemen in de landbouw.

Op verschillende manieren werd hierop de aandacht gevestigd. Vorig jaar nog met het verschijnen van het werkboek voor oogstdankvieringen Waarden voor het land. Deze vieringen worden nog steeds druk bezocht. Het verbaast bisschop Muskens niet: "Spiritualiteit en landbouw zijn altijd met elkaar verbonden geweest", zegt hij. "Meer dan anderen beseffen landbouwers dat de mens het leven niet in handen heeft. Krachten van hitte, regen en wind bepalen de opbrengst van het land. Er heerst dan ook een groot gevoel van dankbaarheid als er geoogst is en er weer voedsel is voor mens en dier. Veel boeren willen dan God danken voor het goede dat Hij geeft. Zij weten zich door hun werk diep met Hem verbonden."

Eveneens vorig jaar hekelde hij het gebrek aan aandacht voor de landbouw in de verkiezingsprogramma's. "In de debatten lijkt de landbouwproblematiek niet op de eerste plaats te staan. Er wordt in de campagnes vooral gediscussieerd over de economische politiek en de multiculturele samenleving. Dit zijn geen onbelangrijke onderwerpen, maar de problemen van de landbouw mogen niet onder tafel geschoven worden. Het gaat om solidariteit en rechtvaardigheid voor mensen die voorzien in onze primaire behoeften, ons eten en drinken." Rechtvaardigheid is in één woord waarvoor bisschop Muskens de afgelopen 12,5 jaar heeft gepleit: in de landbouw en daarbuiten.

Jan Brouwers

Dubbeljubiläum met bisschop Dobbelaar

Bisschop Muskens viert zijn koperen bisschopsjubileum samen met bisschop Leo Dobbelaar, bisschop in het Ethiopische Nekemte. Hij ontving, net als bisschop Muskens, de bisschopswijding in 1994. Dit is niet de enige reden. Leo Dobbelaar komt uit het bisdom Breda. Hij werd in 1942 geboren in het Zeeuws-Vlaamse Vogelwaarde.

In het bisdom Breda is bisschop Dobbelaar niet onbekend. Verschillende groepen, zoals het Caritasbestuur in Steenberg, voeren actie voor hem. Nekemte is bijna even groot als de Benelux. Het bisdom kent ongeveer 42.000 katholieken (7% van de bevolking). “Leo is een rustige man,” vertelt zijn broer Jo, die nog altijd in Vogelwaarde woont. “Hij raakt nooit in paniek. Mijn broer kon bijzonder goed leren. Ik bewonder zijn grote talenkennis.” “Als hij in Nederland is, komt hij bij mij in de kost. Hij vertelt dan over de nieuwe scholen en kapellen die hij overal in zijn bisdom bouwt. Ik ben er een keer geweest. Het is een arm gebied maar er zijn ook vruchtbare streken. Momenteel heeft hij een project om struma te voorkomen. Hij zamelt jodiumtabletten in om deze onder de bevolking te verdelen. Hiervoor werkt hij samen met Nederlandse artsen.”

Lazarist

Leo Dobbelaar was de op één na jongste uit een gezin van elf kinderen. Zijn vader werkte als postbode. Na de lagere school ging hij naar het seminarie van de lazaristen in Wernhout. Deze congregatie was in de zeventiende eeuw gesticht

in Frankrijk door de H. Vincentius A Paulo om aan de armen de Blijde Boodschap te brengen.

De werkzaamheden van deze congregatie bestonden vooral uit het verzorgen van retraites voor de gewone man (volksmissies), de opleiding van priesters en missiewerk. Door anticlericale wetgeving in Frankrijk vestigden ze zich in 1882 in Nederland nabij Zundert. Dobbelaar studeerde in Zundert (Wernhoutsbrug) en te Rome. Daar bereidde hij zich voor op zijn vertrek naar Ethiopië. In 1969 ontving hij de priesterwijding.

Actief in Ethiopië

De eerste twee jaar wekte Leo Dobbelaar in de hoofdstad Addis-Abeba. Tegelijkertijd doceerde hij op het grootseminarie. Daarna vertrok Dobbelaar naar Bonga, een stadje in het binnenland waar hij pastoraal actief was en een school stichtte. Hij hielp de bevolking bij verbetering van een koeienras waardoor de melkproductie werd verhoogd. Onderwijl was de keizer verjaagd en de communistische regering van Mengistu aan het bewind gekomen. Dobbelaar moest terugkeren naar de hoofdstad. Daar gaf hij weer les op het diocesaan grootseminarie en zette een studiehuis op voor Ethiopische jongeren die zich bij de lazaristen wilden aansluiten. Enkele jaren later werd hij rector van dit grootseminarie.

In 1982 kozen de lazaristen hem tot provinciaal overste van de groep in Ethiopië. Paus Johannes Paulus II benoemde hem in 1994 tot apostolisch vicaris van het apostolisch vicariaat Nekemte. Op 4 september 1994 ontving hij uit handen van bisschop Bomers, een van zijn voorgangers in Nekemte en ook lazarist, de bisschopswijding.

Hans de Jong

Geslachtslijst van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham. *Abraham was de vader van Isaäk, Isaäk van Jacob, Jakob van Juda, Juda was de vader van Peres, Peres was de vader van Chesron, Chesron van Aram. Aram van Amminadáb, Amminadáb van Nachson, Nachson van Salmon, Salmon van Boaz.* Boaz was de vader van Obed, *Obed was de vader van Isai en Isai was de vader van David, de koning.* (Mt. 1,1-6). **Martinus Muskens** werd in 1994 gewijd door Hubertus Ernst, *Hubertus Ernst was in 1967 gewijd door Bernardus Alfrink, Bernardus Alfrink werd in 1951 gewijd door Paulo Giobbe, Paulo Giobbe was in 1925 gewijd door Pietro Gasparri, Pietro Gasparri werd in 1898 gewijd door François de la Vergne. François de la Vergne was in 1872 gewijd door Joseph Guibert, Joseph Guibert werd in 1842 gewijd door de heilige Eugène de Mazenod.* De Heilige Eugène de Mazenod was in 1832 gewijd door Carlo Odescalchi. **Carlo Odescalchi** werd in 1823 gewijd door **Giulio della Somaglia**. **Giulio della Somaglia** was in 1788 gewijd door **Hyacinthe Gerdil**, Hyacinthe Gerdil werd in 1777 gewijd door Marcantonio Colonna. *Marcantonio Colonna was in 1762 gewijd door Carlo della Torre (Clemens XIII), Carlo della Torre werd in 1743 gewijd door Prospero Lambertini (paus Benedictus XIV).* **Prospero Lambertini** was in 1724 gewijd door **Pietro Orsini**. Pietro Orsini werd in 1675 gewijd door Paluzzo Altieri, Paluzzo Altieri was in 1666 gewijd door Ulderico Carpegna. **Ulderico Carpegna** werd in 1630 gewijd door **Luigi Caetani**. *Luigi Caetani was in 1622 gewijd door Ludovici Ludovisi. Ludovici Ludovisi werd in 1621 gewijd door Galeazzo Sanvitale, Galeazzo Sanvitale was in 1604 gewijd door Girolamo Bernerio, Girolamo Bernerio werd in 1566 gewijd door Giulio Santorio, Giulio Santorio was in 1566 gewijd door Scipio Rebiba, Scipio Rebiba werd in 1541 door Gianpietro Caraffa gewijd.* *Gianpietro Caraffa begeleidde als paus Paulus IV het concilie van Trente dat in die jaren plaatsvond. Zijn wijdingsstamboom gaat terug tot 1442.* ... Aldus de zoekmachine Google en de digitale encyclopedie Wikipedia. **Het gaat in beide stambomen niet alleen om een opsomming van namen, maar om het contact met mensen die een directe ervaring met God hebben gehad zoals Abraham, Isaäk en Jacob.** **Gregorius de Grote, die in onze nationale Friezenkerk zo'n grote plaats inneemt, schreef rond 600 in een brief:** “Je kunt wat jezelf niet ervaren hebt, niet verkondigen. **Zorg zelf, beste bisschoppen, Christus te ervaren. Anders kun je niet bewerken dat andere mensen Christus ervaren.**” (Preek bisschop Muskens bij de wijding van bisschop Van den Hende.)

Pasen in Goes

Bisschop Muskens viert Pasen in Goes. Dat doet hij al sinds 1995. De traditie begon meteen toen hij bisschop werd. Daarom is Pasen in Goes een begrip.

Vreugdevol klokgelui overheerst het centrum van Goes op Paasmorgen 8 april 2007. Op hun paasbest geklede mensen spoeden zich naar de beide Maria Magdalenakerken in het hart van de oude stad. Om 10:00 uur naar de oude middeleeuwse kerk, nu het thuis voor de Protestantse Kerk in Nederland en een half uur later naar de rooms-katholieke Maria Magdalenakerk, recht tegenover zijn protestantse evenknie gelegen.

Nu staan beide gebouwen broederlijk tegenover elkaar en is de oecumenische samenwerking hartelijk, maar oorspronkelijk priemde de katholieke toren omhoog als strijdbaar teken van katholieke emancipatie.

Voor de katholieke parochie van Goes is Pasen altijd bijzonder feestelijk. Dan komt bisschop Muskens naar deze stad om Pasen te vieren. De Zeeuwse Koorschool luistert de viering op. Vrijwilligers hebben de kerk versierd. Voor het priesterkoor is een paasgraf opgesteld, gemaakt door de koster Ton Peereboom en Cor Geerts.

Kerk van alle plaatsen

Beide kerken, katholiek en protestants, stromen vol. “In onze kerk zijn ongeveer 1000 bezoekers. Dit komt niet alleen door de Goesenaren,” weet Geerts te vertellen. “Met Pasen begint het toeristenseizoen. Duitsers weten dan de weg naar de Zeeuwse kust te vinden. Ongeveer eenderde van de kerkgangers is van buitenlandse afkomst.” Dit blijkt meteen bij het openingswoord. Bisschop Muskens begroet de mensen in het Nederlands, het Duits en het Engels. Het koor zingt de Orgelmesse van Mozart en de wisselende gezangen in het Gregoriaans. Bij het credo doet iedereen mee. Enkel aan het slot van de viering weerklinkt uit volle borst U zij de glorie. In de preek leest pater Paul, de huidige pastoor, passages uit een homilie van Johannes Chrystostomus, de bekende Byzantijnse kerkvader uit het begin van de vijfde eeuw. Zo viert de geloofsgemeenschap in Goes met de Kerk van alle plaatsen en alle eeuwen.

‘Goed voor het imago van Zeeland’

Bisschop Muskens kiest er bewust voor om met Pasen naar Goes te gaan. “Tijdens de

veertigdagentijd vier ik de eucharistie in de verschillende dorpen van Zuid-Beveland. Dit jaar was ik in Heinkenszand, Lewedorp en Hansweert. Met Pasen kies ik er dan voor om in Goes te zijn. Met Kerstmis ben ik altijd in Breda, maar met Pasen in Zeeland. Zo ben ik op de hoogtijdagen van het kerkelijke jaar in verschillende delen van het bisdom aanwezig,” vertelt hij.

De Zeeuwen waarderen het: “Het is niet alleen een eer dat de bisschop komt,” zegt Cees van Wouw, de voorzitter van de Koorschool, “maar ook een ondersteuning. We kunnen tijdens deze viering laten zien wie we zijn. Het is belangrijk dat mensen zien dat er ook jongeren zijn die zich inzetten voor de liturgie. Veel jongens leven naar het Paasfeest toe. Ze vinden het echt bijzonder dat de bisschop komt. Sommigen zeggen hiervoor zelfs hun voetbalwedstrijd af.”

Caroline van Berkel, koorschoolmoeder, bevestigt het. “Voor ons hoort de komst van de bisschop bij Pasen. Het is zelfs goed voor het imago van Zeeland. Velen denken dat Zeeland een protestantse provincie is. Juist nu wordt zichtbaar dat er een vitale katholieke minderheid is. Er is hier een strijdbaar katholicisme.” Evert Heijblok, de vroegere directeur van de koorschool memoreert graag de goede banden met bisschop Muskens: “We zijn ook mee naar Rome geweest en hebben tijdens de bedevaart verschillende malen mogen zingen.”

Het Paasfeest vraagt ook bij de koorschool een tijd van voorbereiding. “We beginnen hiermee onmiddellijk na Maria Lichtmis (2 februari),” zegt Heijblok. “Deze periode is gevuld met tradities. Met carnaval eten de jongens oliebolletjes en drinken ze chocolademelk. Met Witte Donderdag eten ze matzes tussen de repetitie en de avondmis. Op Paaszaterdag krijgen ze allemaal een chocoladen ei. We verloten dan ook een chocoladen kip. Zo leven we naar Pasen toe.”

De laatste keer

Bisschop Muskens heeft in zijn boek *Opmaat tot Eeuwigheid* aangekondigd zich op 2 februari 2008 aan te sluiten bij de Paulusgemeenschap in Teteringen. Dit jaar zal daarom de laatste keer zijn geweest dat hij als bisschop van Breda bij de

Paasviering in Goes aanwezig was. “We zullen bisschop Muskens zeker missen”, zegt koster Geerts. “Hij genoot altijd van deze volle kerk. Dat zag je. Hij is echt een man voor het volk. We gunnen hem van harte een mooie periode in de abdij. We hopen dat bisschop-coadjutor Van den Hende met Pasen hier ook wil zijn.” Deze hoop deelt Geert met al degenen die bij de liturgie in de Goese parochiekerk betrokken zijn. “Het is geweldig als mgr. Van den Hende hier ook met Pasen komt,” meent Van der Wouw. “Zijn komst is een waardevolle ondersteuning voor onze jongens. Hij is van harte welkom.”

Hans de Jong

‘Handboek’ voor de bisschop

*In 2004 verscheen in Rome het directorium van de bisschoppen voor het pastorale dienstwerk van bisschoppen: *Apostolorum Successores (Opvolgers van de Apostelen)*. Het is een lange tekst met daarin een uitgebreid takenpakket. Ook moet de bisschop de nodige tijd besteden aan zijn geestelijk leven en zijn spirituele vorming. Bisschop-coadjutor Van den Hende las het stuk als kersverse bisschop.*

Wat is een directorium?

“Een directorium is een soort van handleiding. In de kerk zijn er verschillende directoria samengesteld voor diverse pastorale terreinen. Ondermeer voor catechese, oecumene, het dienstwerk van de bisschop, het ambt en leven van priesters, de opleiding en het leven van permanente diakens. De directoria zijn een uitvloeisel van het Tweede Vaticaans Concilie, dat de wens uitsprak om teksten te maken waarin uitgangspunten, richtlijnen en suggesties zijn verzameld met het oog op het pastoraat, de catechese, etc. De wens om een directorium voor de bisschoppen te maken werd

vastgelegd in het decreet over de bisschoppen van het Concilie *Christus Dominus*.”

Het duurde toch niet tot 2004 voordat dat directorium er was?

“In 1973 al verscheen het directorium ten behoeve van het pastorale dienstwerk van de bisschoppen. In 2004 verscheen een nieuwe versie. De eerste uitgave van het directorium in 1973, *Ecclesiae Imago*, heb ik bestudeerd in het kader van mijn studies canoniek recht aan de Gregoriana-Universiteit in Rome in de jaren 1989 tot 1994. De versie van het directorium uit 2004 las ik toen ik in september 2006 benoemd werd tot bisschop-coadjutor van Breda.”

Wat is het verschil tussen de twee teksten?

“Het document uit 1973 is vooral gebaseerd op gedeelten uit documenten van Vaticanum II die gaan over de bisschop en het bisschopsambt. Allerlei aspecten zijn als het ware eens goed op een rij gezet: de taken van de bisschop in de wereld en zijn taken in het bisdom. Het is een ‘handboek’ voor de bisschoppen, een verzameling van informatie uit eerdere documenten. Het document van 2004 vervangt het directorium uit 1973. Het is een herziening in het licht van het nieuwe kerkelijk wetboek van 1983 en het document *Pastores Gregis* uit 2003 dat gebaseerd is op de bisschoppensynode van 2001 over de rol van de bisschop.

Nieuw is bijvoorbeeld een paragraaf over de permanente vorming van bisschoppen in menselijk, spiritueel, intellectueel en pastoraal opzicht. De richtlijnen uit het directorium zijn een handvat om daar werk van te maken. Ook is er in het nieuwe directorium een speciale paragraaf gewijd aan het gebruik van media en communicatie, in het licht van de taak van de bisschop als verkondiger van het geloof. Met een verwijzing naar de apostel Paulus in Handelingen 17, Paulus op de Areopagus, wordt gezegd dat de kerk ook in de huidige tijd de Blijde Boodschap moet verspreiden temidden van een diversiteit aan zienswijzen in onze wereld.”

Het directorium stelt hoge eisen aan de bisschop.

“Een bisschop is leraar, hogepriester en pastoraal bestuurder en als zodanig hoofdverantwoordelijke in zijn bisdom, en een man van geloof die zich moet toeleggen op een heilig leven temidden van zijn mede-gelovigen. De bisschop wordt in het directorium beschreven als herder, in navolging van Christus, de Goede Herder, en niet op de eerste plaats als organisator en manager.”

Toch moet een bisschop kunnen managen?

“De bisschop is bestuurder van zijn bisdom in het gelovige besef dat die taak hem gegeven is. Het bisdom is niet zijn bezit of ‘bedrijf’, maar Kerk van de Heer. In navolging van Christus is de bisschop herder van zijn bisdom. Die taak is hem in het bisschopsambt toevertrouwd. In die zin is er geen ‘carrièreontwikkeling’, wel ontwikkeling. Een bisschop gaat op weg temidden van de gelovigen van zijn bisdom. Hij heeft de zending ontvangen om zich naar het beeld van Christus de Goede Herder geheel in dienst te stellen van de kerk, haar te leiden en verder op te bouwen. Op weg naar de uiteindelijke ontmoeting met de Heer, van aangezicht tot aangezicht.”

“Het directorium beschrijft, naast de verbondenheid met de wereldkerk, de taken van een bisschop in relatie tot alle geledingen van het volk van God in zijn eigen bisdom. Het bisschopsambt staat in dienst van de *communio*, de gemeenschap van het geloof. Om het veeleisende dienstwerk van herder te kunnen volbrengen wordt een bisschop gevraagd voortdurend werk te maken van zijn geestelijk leven (gebed, sacramenten, spiritualiteit) en ook te zorgen voor voortgezette vorming. De vorming voor bisschoppen wordt niet louter aan het toeval overgelaten of beperkt tot een aansporing in het directorium. In september van dit jaar is er in Rome overigens de tweejaarlijks terugkerende cursus voor nieuwe bisschoppen, die in de afgelopen twee jaar werden benoemd. Tenslotte is ook een bisschop nooit te oud om te leren noch te jong om heilig te worden!”

Daphne van Rosendaal

Laatste levensfase bisschop Muskens

Op 30 maart verscheen het boek van bisschop Muskens **Opmaat tot Eeuwigheid**. Op de eerste bladzijde van het boek kondigt hij zijn plannen voor de toekomst aan: "Ik sluit me aan bij de Paulusgemeenschap van de benedictijnen, gevestigd in het centrum Zuiderhout in Teteringen."

De Paulusgemeenschap, die tot voor kort gevestigd was in de Paulusabdij in Oosterhout, staat zo aan het begin en aan het einde van zijn leven, want: "Als tiener al trok het leven van een monnik me aan: ik wilde intreden in de Paulusabdij in Oosterhout. Het is interessant dat ik op 6 januari 1956 aanwezig was bij de inkleding van een nieuwe monnik, Rien van den Heuvel. Ruim vijftig jaar later is hij de abt van de Paulusgemeenschap."

Liefde voor het gebed

"De wens van bisschop Muskens om na zijn terugtreden zijn intrek te nemen in het Missiehuis in Teteringen en zich aan te sluiten bij onze gemeenschap kwam voor ons als een verrassing, die direct een blijde verrassing was," vertelt de abt. "De bisschop heeft als grootseminarist ernstig overwogen monnik te worden. De liefde voor het gebed en de stilte is met hem meegegaan."

"En op enig moment zal ik me gaan voorbereiden op mijn toekomst na mijn afscheid als bisschop, en op mijn toekomst na dit leven. Ik heb daar geen schrik voor en hoop het ook niet te krijgen. Ik heb wel schrik van een onverwachte dood. Ik hoop dat ik de kans krijg om afscheid te nemen. Soms verheug ik me er zelfs op: om ooit naar het licht, de rust en de vrede van God te gaan." (Wees niet bang, p. 383)

Monastiek leven

In Teteringen wordt bisschop Muskens regulier oblaat. Een benedictijner oblaat is een geestelijke of een leek, die zich verbindt aan een specifieke abdij. Een regulier oblaat woont, in tegenstelling tot een seculier oblaat die in de maatschappij leeft, binnen de gemeenschap van de abdij. Hij is als kloosterling gekleed. Hij doet mee aan het koorgebed en leidt het leven van de monniken. Bisschop Muskens: "Ik zal deelnemen aan het monastieke leven, ik zal er het monnikenkleed dragen en wil ook dat mijn lichaam in het monnikenhabijt begraven wordt."

"Het gebed is het ingaan op het verlangen dat in ieder mens gelegd is: het verlangen naar heiligheid, naar vertrouwen in liefde. Het gebed is een antwoord op God. In vaste gebeden of in je eigen taal kun je vertellen wat er in je hart leeft, aan dankbaarheid, zorgen of angsten." (Wees niet bang, p. 381)

Terugtrekken

Voordat hij zich met de gemeenschap verbindt, zal bisschop Muskens terugtrekken als residerend bisschop van Breda. De datum waarop dat zal gebeuren is nog niet bekend. Bisschop Muskens vraagt in 2007 zijn ontslag aan paus Benedictus XVI. Op 9 september benoemde paus Benedictus XVI mgr. Van den Hende als bisschop-coadjutor voor het bisdom Breda, bisschop met het recht van opvolging. Op het moment dat de paus het ontslag van bisschop Muskens aanvaardt, is bisschop-coadjutor Van den Hende de tiende bisschop van Breda.

*Het boek **Opmaat tot Eeuwigheid** is uitgegeven bij Valkhof Pers en kost €10,-*

DVD 12,5 jaar bisschop Muskens

Speelduur: circa 136 minuten

U kunt de dvd bestellen bij het bisdom van Breda. T 076 5223444, E secretariaat@bisdombreda.nl en via de webshop van het bisdom op www.bisdombreda.nl. De dvd kost €15,00 (exclusief verzendkosten). De opbrengst van de dvd is bestemd voor het **Bisschop Muskens Fonds**.

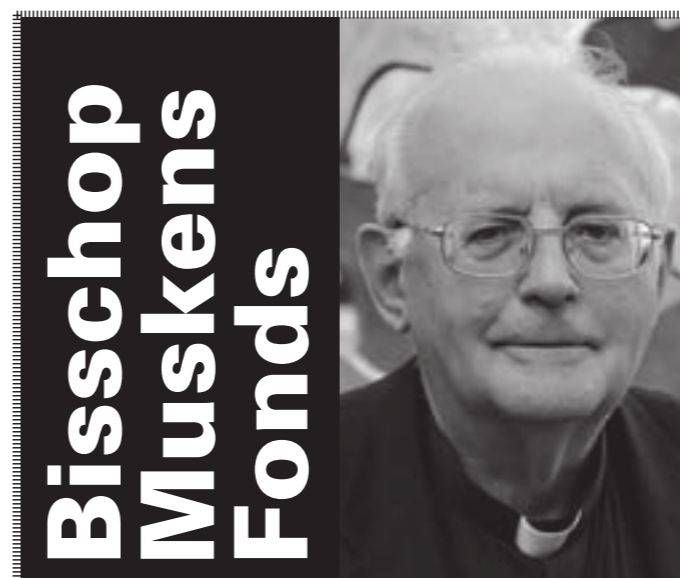
In het RKK-programma *Kruispunt* van 1 april 2007 praatte bisschop Muskens aan het begin van de Goede Week, waarin het lijden van Christus centraal staat, openhartig over de dood. De bisschop sprak over de kunst om bij leven al vriend te worden van de dood en op deze manier vrijer en innerlijk rijker te worden. Hij benadrukte daarbij het belang van soberheid, stilte en gebed. De bisschop zocht de begraafplaats van zijn ouders op om daar te filosoferen over God, de eeuwigheid en de hemel.

Bij het 12,5-jarig jubileum van de bisschop verschijnt nu een bijzondere dvd met een speciale, verlengde versie van deze aflevering van *Kruispunt*. Daarnaast staan er op de dvd nog vijf andere beeldbepalende reportages uit het recente bisschoppelijke leven van bisschop Muskens:

De dvd is een initiatief van RKK Kruispunt en het bisdom van Breda.

- Het in samenwerking met vrouwelijke religieuzen gepresenteerde actieplan tegen internationale vrouwenhandel (*Kruispunt*, 21 september 1997)
- Zijn tweedaagse zwerversbestaan in Amsterdam, aan het begin van de vastenperiode, samen met dakloze Bas (*Kruispunt*, 1 maart 1998)
- Zijn werkzaamheden als vrijwilliger in de zorgsector, om aandacht te vragen voor de verslechtering van de gezondheidszorg in Nederland (*Kruispunt*, 21 februari 1999)
- De twee herseninfarcten, de revalidatieperiode daarna en het eerste optreden in het openbaar na zijn revalidatie (*Kruispunt*, 11 juli 1999 en 2 januari 2000)
- Samen met 2.000 pelgrims per bus naar Rome, met eucharistieviering in de Sint Pieter en audiëntie bij paus Johannes Paulus II (*Studio RKK*, 30 oktober 2002)

Een indrukwekkend overzicht van 12,5 jaar bisschop Muskens!

De collecte van de viering van het 12,5-jarig jubileum van bisschop Muskens is bestemd voor het Bisschop Muskens Fonds. U kunt zich bij de collecte aansluiten door een gift aan het fonds. Het Bisschop Muskens Fonds zamelt geld in om diocesane activiteiten te ondersteunen op het gebied van kerk en samenleving.

Bisschop Muskens heeft zich als bisschop krachtig ingezet voor kerk en samenleving. Toen in 2000 het bisdom door structurele tekorten noodgedwongen een reorganisatieplan moest doorvoeren, werd het Bisschop Muskens Fonds in het leven geroepen om de pastorale arbeid op het gebied van kerk en samenleving te waarborgen en ondersteunen.

Ook u kunt een bijdrage geven. U kunt uw gift overmaken op bankrekeningnr. 67 41 96 392 t.n.v. Bisschop Muskens Fonds te Breda.

Van harte

Via de website van het bisdom kan bisschop Muskens worden gefeliciteerd. Ook u kunt een felicitatie sturen. Ga naar www.bisdombreda.nl

Naam: Han Akkerman
Plaats: Halsteren

Geachte bisschop Martinus, Een hartelijke gelukwens bij gelegenheid van het 12,5-jarig bisschopsambt, dat u op inspirerende wijze gestalte hebt gegeven in de kerk van Breda en ver daarbuiten. Voor uw toekomst in de St. Paulusgemeenschap wens ik u: "pax intransitibus, gaudium habitantibus"!

Naam: Unie NKV
Plaats: 's-Hertogenbosch

De Unie Nederlandse Katholieke Vrouwenbeweging feliciteert u hartelijk met uw 12,5 jarig jubileum als Bisschop. Wij kijken terug op jarenlange prettige samenwerking met u als referent 'vrouw en kerk' en danken u daarvoor. Wij waarderen uw warme betrokkenheid bij de Unie NKV en bij de katholieke vrouwen in het algemeen zeer en hopen natuurlijk dat wij ook op uw betrokkenheid mogen blijven rekenen.

Naam: Cristy Muskens
Plaats: Reusel

Van harte gefeliciteerd!

Naam: Gemengd Parochiekoor Amicitia
Plaats: Prinsenbeek

*Monsieur Muskens, Bestuur en Leden van Gemengd Parochiekoor Amicitia feliciteren U met uw 12,5-jarig Bisschopsjubileum en wensen U nog vele jaren in goede gezondheid en geluk onder Gods zege toe.
www.koor-amicitia.nl*

Kerk in de steigers

"Het bestuur van de Laurentiuskerk in Oud-Gastel kan opgelucht ademhalen." Dit schreef Rens Elst een tijd geleden in BN/De Stem. Op drie ton na was de 2,6 miljoen euro voor de restauratie van de kerk binnen. Met het toegezegde geld kon de kerk nog voor zijn honderdjarig bestaan in 2007 gerestaureerd worden. Die restauratie is nu bijna voltooid en de Laurentiuskerk siert als vanouds de sky-line van Oud-Gastel. De glas-in-loodramen aan de Marktzijde wachten nog op een opknappbeurt.

De huidige Laurentiuskerk verving in 1907 een middeleeuwse voorganger, de zogenaamde 'Spaanse kerk'. Deze kon de groeiende Gastelse bevolking niet meer herbergen. De Gastelse pastoors Van Aalst en Damen maakten zich hard voor de nieuwbouw. De nieuwe kerk werd tegen de middeleeuwse toren aangeplaatst. Het is een neogotisch gebouw, ontworpen door G.J. van Swaay. Het rijke interieur weerspiegelt de geschiedenis van een agrarische gemeenschap. De kerk is van cultuurhistorisch belang door de volledige inventaris die hem tot een toonbeeld van katholieke geloofsopvattingen maakt.

De laatste grote onderhoudsbeurt dateerde van 1975. Intussen ging het dak achteruit. Daarnaast moesten de schilderijen aan de binnenkant, de goten en rioleringen aangepakt worden. Aanvankelijk dreigde de restauratie pas in 2008 te kunnen beginnen. Maar de provincie schoot al in 2003 twee miljoen euro voor. Uit de landelijke pot voor 'kanjermomonumenten' kwamen ook enkele tonnen. Het kerkbestuur wist geld te verzamelen door de verkoop van landbouwkavels, acties en het aanschrijven van fondsen.